

Osmanlı Devleti’nde Kimsesiz Çocukların Korunması (1878 – 1908)

Protection of Orphans in the Ottoman Empire (1878 – 1908)

Kübra SARISOY¹

Özet

Kimsesiz çocuklar yaşamda meydana gelen savaş, göç, hastalık ve doğal afetler sonrası yaşanan olumsuzluklardan en çok etkilenen korunmaya ihtiyacı olan bireylerdir. Bu çocukların, korunmaya ihtiyacı olan bireyler arasında yetim ve öksüz kalmalarından dolayı önemli bir yeri bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’nde kimsesiz çocukların korunması ve geleceğe hazırlanması için her dönemde çalışmalar yapılmıştır. Ancak 1877 - 1878 Osmanlı – Rus savaşının yaşanması üzerine, Osmanlı Devleti’nde yetimhane düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Yetimhane düşüncesinin ortaya çıkmasıyla, Osmanlı Devleti’nde kimsesiz çocukların korunması ve eğitimine yönelik faaliyetler gerçekleştirilerek çocukların hem barınma hem de eğitim olanaklarına kavuşması sağlanmıştır. Osmanlı Devleti’nde 1877 – 1878 yılları arasında meydana gelen olaylar eşliğinde incelendiğinde yetimhanelerin varlığına ihtiyaç duyulan bir devri kapsadığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Kimsesiz Çocuklar, Yetimhane

Abstract

Orphans are the most affected people and need protection caused by the destruction events such as war, migration, illness, and natural disasters. Orphans are a significant group in large numbers needing protection. In the Ottoman State, studies were carried out in every period to protect the orphaned children and prepare them for the future. After the Ottoman-Russian war in 1877 – 1878, the idea of an orphanage emerged in the Ottoman State. With the emergence and realization of this idea, activities aiming protection and education of orphaned children were ensured and the children were provided with both accommodation and education opportunities. When the events that took place in the Ottoman State in 1877 and 1878 are studied, demand on orphanages during these periods becomes clear.

Keywords: Ottoman Empire, Orphaned Children, Orphanage

GİRİŞ

Osmanlı Devleti varlığını sürdürdüğü yüzyıllar boyunca çocuk ve çocukluğa önem verdi hatta yıllar içinde çocuğa verilen önem katlanarak arttı. Çocuk, her daim korunması gereken bir birey olarak ifade ediliyordu. Çocuk denildiği vakit kimsesiz çocuklar öne çıkıyor ve kimsesiz kalan öksüz, yetim çocukların korunması ve eğitim verilmesi devletin sorumluluğunda bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocukların çeşitli nedenlerle bakıma ve eğitime muhtaç kalması durumunda devlet barınma, eğitim ve sağlık gibi konularda imkân oluşturuyordu. Kimi zaman yetersiz kalsa da ülke içinde mevcut olan imkânlarla geçmişten günümüze kadar çeşitli faaliyetlerle yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklar korunmaya çalışılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde yetim ve öksüzlerin korunma, eğitim ve sağlık alanlarında devletin hizmetine alınması iki kısımda incelenebilir. Birinci kısım, Osmanlı Devleti'nde kaybedilen savaşlar, göç, hastalık, doğal afetler vesaire zorlukların devlet içinde ağır sonuçlar doğurmadan önceki 1800'lü yıllara kadar olan dönemdir. İfade edilen bu dönemde kimsesiz kalan çocuklar, yetim veya öksüzler anne babasından ayrı düşseler dahi akrabalarına ya da çocukların bakımını üstlenecek kişilere evlatlık verilmekteydi. Bunun yanı sıra Osmanlı'da vakıf uygulamaları hem bireysel hem de devletin yaşam biçimi halindeydi². Osmanlı Devleti'nde kurulan vakıf uygulamalarıyla kimsesiz çocuklara ulaşılmaktaydı. Çeşitli bölgelerdeki vakfiyeler, Ramazan bayramları gibi özel günlerde veya hastalık gibi zorlu zamanlarda yetimlerin ve dul kadınların yardımına koşmaktaydı³.

Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde dul ve yetimlere maddi yardımda bulunuluyor, belirli miktarda maaş bağlanıyordu. Kimsesiz çocuklar ailesinden kopmuş olsa da akrabalarının yanında kalıyor ve bakımı sağlanıyorsa devlet yine çocuğa bakan kişilere yardım sağlayarak maaş veriyordu. Hiçbir yakını kalmayan kimsesiz çocuklar ise devlet tarafından bakım ve korunma ihtiyaçlarının sağlanması için bir miktar maaş ile evlatlık veriliyordu⁴. Yetim, öksüz çocukların korunması için bütün bu bahsedilen çözümler ülke içinde yaşanan olayların etkisiyle doğru orantılıydı.

İkinci kısımda ise Osmanlı Devleti'nin zaman içerisinde yaşadığı kaybedilen savaşlar, göç, hastalık ve çeşitli doğal afetlerin getirdiği devlet içindeki sıkıntılı 1800 – 1918

---

² Öztürk 1995, s. 19.

³ Bilindiği kadarıyla Meşrutiyet yıllarından önce 1321 tarihine ait, 1470, 1617, 1798, 1856, 1872 yıllarına ait vakfiyelerde yetimlere yönelik yardımlar ulaştırıldığına dair bilgiler mevcuttur. Bkz. Kapıcı 2016, s. 18,19.

⁴ Ortaylı 2018, s. 147.

dönemidir. Bahsedilen sıkıntılı dönemle kaybedilen savaşlar, değişen nüfus, ekonomik zorluklar baş göstermekte kimsesiz, yetim ve öksüzlerin sayısı artmaya başlamaktadır. Bu durum karşısında devlet tarafından yapılması gereken yeni faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

Kimsesiz çocukların korunması hususunda hassas bir nokta olan yetim hakları, adaletin sağlanması yönünde atılacak ilk adımdı. Osmanlı'da böylelikle, 31 Aralık 1851 tarihiyle Emval-i Eytam Nezareti'nin kurulmasıyla yetimlerin haklarının korunup kollanması evresi başlar. Eytam Nezareti'nin kuruluşuyla beraber Eytam Sandıkları da kurulur. Eytam Nezareti'nin kuruluşu, yetimlerin haklarının korunması açısından önemlidir. Ancak bir taraftan yetim işleriyle ilgili şikâyetler gitgide artış göstermektedir. Bu gibi sorunlara çözüm aranması nedeniyle Eytam Nezareti kurulmuş yanında kurulan Eytam sandıklarından da yetimlere maaş bağlanmıştır. Böylelikle yetimlerin hakları güvence altına alınmaya çalışılarak Eytam Nezareti'nin bağlı bulunduğu Şeyhülislamlığa birkaç ayda bir yetim işleriyle ilgili bilgi vermeye başlanmıştır⁵. Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocuklar için alınan sosyal tedbirler bu şekildedir. Yetimlerin haklarının güvenceye alınması Emval-i Eytam Nezareti'nin kurulmasıyla sağlanırken akabinde yetimlerin barınma, sağlık ve eğitimi ile ilgili adımları sıralayabiliriz. Bu önemli tedbirlerin yanında birtakım kurumlar açılarak yetim ve öksüzler için faaliyetler karşımıza çıkmaktadır.

Kimsesiz çocukların korunmasına yönelik karşımıza ilk çıkan müesseseler 1860 yılından itibaren Tuna Valisi Mithat Paşa⁶ öncülüğünde kurulan ıslahhanelerdir. Korunmaya muhtaç çocuklara hem barınma hem de eğitim sağlayan önemli bir kurumdur. İlk olarak Niş (1863), Rusçuk (1864), Halep ve Selanik'te Islahhaneler kurularak ismini duyurmuştu⁷. Mithat Paşa tarafından hazırlanan Islahhaneler hakkındaki nizamname diğer şehirlere gönderilmiştir⁸. Islahhanelerin amaçları arasında kız ve erkek yetimleri yatılı olarak himaye etmesi konumuz itibariyle önemlidir. Hatta Islahhanelerde yetimler ücretsiz bir şekilde eğitim görürken diğer çocuklardan beş yüz kuruş eğitim ücreti almıyordu⁹. Böylelikle Islahhaneler, yetimleri himaye etmesi bakımından Osmanlı Devleti'nde yetimhane görevi görür.

⁵ Çanlı 2003, s. 60,76.

⁶ Mithat Paşa, 1822 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl ismi Ahmed Şefik'tir. Mithat Paşa, 1834 yılında Dîvân-ı Hümâyün Kalemî'nde göreve başlamıştır. Dîvân-ı Hümâyün Kalemî'nde görevi esnasında Mithat Paşa'nın divanî yazısını iyi derecede öğrenerek Arapça ve Farsça derslerini almaya başlamasıyla "Midhat" mahlasını almıştır. 1864 yılında Tuna ili valiliği Mithat Paşa'ya verilmiştir. Mithat Paşa'nın 1868 yılında Şûrayı Devlet (Danıştay) Başkanlığı'na getirilmesiyle sanayi mektebi gibi konular üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çetinsaya ve Buzpınar 2005, s. 7-11.

⁷ Özbek 2016, s. 249.

⁸ Semiz ve Kuş 2004, s. 278.

⁹ Kapıcı 2016, s. 46.

Yetimhaneler Osmanlı Devleti'nde kurulduğu dönem itibariyle son derece gerekli oldukları zamanlarda faaliyete başlamıştır. Özellikle savaş dönemlerinde varlığına daha çok önem verilmiş bunun nedeni ise sanat okullarında yetiştirilen teknik elemanlara oldukça ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmaktadır.

İlerleyen zamanlarda Islahhaneler, Sanayi Mektepleri adıyla anılmaya başlanmıştır. Yetimlerin, Sanayi Mekteplerinde eğitim alabilmesi için belli bir kontenjan bulunuyordu ve bu kontenjan %30 ile %40 arasında belirlenmiştir¹⁰. Sanayi Mektepleri yetimleri koruma altına alırken mesleki eğitim dersleri de dikkat çekiyordu. Sanayi mektebi olarak açılan okullarda marangozluk, kunduracılık gibi mesleki eğitimler verilmiştir¹¹. 1868 yılı Nizamnamesi ile belirtildiği üzere Sanayi Mekteplerinin kuruluş amacının ve işleyişinin bozulması çocukların herhangi bir sanat kolu üzerine çalışma yürütememesi ile karşı karşıya gelinmiştir. Bahsedilen Sanayi Mektepleri bu süreçte yalnızca kimsesiz çocukları barındırma yönünde faaliyet göstermektedir. Ebuzziya Tefik bu duruma el atarak sanat okullarını yeniden eski dönemine getirmeyi amaçlamış ve bu gayede yabancı uzmanlardan yardım istenilmiştir¹². Ancak 1894 yılı itibariyle Sanayi Mekteplerinde öğrenci eksiklikleri yaşanmaya başlamıştır. Bir taraftan çeşitli bölgelerdeki Islahhaneler ise halkın desteğiyle kuruluyor, yapılan bağış kampanyaları ile destekleniyordu¹³. Dönem itibariyle varlıklarına ihtiyaç duyulan Sanayi Mekteplerinin Osmanlı Devleti'nde çocuk koruma görevini üstlenen ilk yetimhaneler olduğu açıkça ortadadır.

1. 93 Harbi ve Kimsesiz Çocuklar

Değişimlerin yaşandığı 19. yüzyıl başlarından itibaren özellikle Balkanlardaki çeşitli grupların dış ülkeler tarafından kışkırtmalara uğramasıyla Osmanlı Devleti'nde huzursuzluklar yaşanmaya başladı. Rusya İmparatorluğu, Balkanlardaki politikalarıyla kışkırtmaların en başında yer alan ülkeydi. İlk başta Sırlar akabinde Rumlar Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesine girdi¹⁴. Rusya İmparatorluğu'nun kışkırtmasının arkasında Panslavizm¹⁵ hareketi ile Rusya'nın yayılmacı politikası bulunur. Balkanlarda

---

¹⁰ Kıranlar 2013, s. 23.

¹¹ Kapıcı 2016, s. 44.

¹² Semiz ve Kuş 2004, s. 283.

¹³ Maddi imkânsızlıklar nedeniyle Islahhanelerdeki eğitim kesintiye uğrayabiliyordu. Örneğin 1865 yılında Rusçuk'ta açılan kız Islahhanesi maddi imkânsızlıklar yüzünden kapatılmıştır. Bkz. Kapıcı 2016, s. 40-41.

¹⁴ Barkey 2011, s. 349.

¹⁵ Rusya'nın önderliğinde bütün Slav halklarının siyasi birliğini oluşturmaya yönelik harekettir. Bkz. Armaoğlu 2016, s. 481.

yaşanan bu gerginlikler 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşının (93 Harbi) çıkmasına yol açar. Panslavizm'in etkisi altında olan Hersek, Karadağ, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan gibi ülkelerde Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalar yaşanır. Özellikle çıkan bu ayaklanmalar ile Osmanlı Devleti baş edemediği sürece diğer Balkan halkları da ayaklanıyordu. Panslavizm hareketini tetikleyen dış ülkelerin müdahalesinin önlenmesi düşüncesi ile Osmanlı Devleti, 13 Şubat 1876 Fermanını yayınladı. Ferman ile en çokta Balkanlardaki Hristiyanların ayaklanmalarına engel olunması düşüncesidir fakat işe yaramamıştır¹⁶.

Sırbistan'ın kendi ticari kaygılarıyla Osmanlı Devleti'nden Bosna-Hersek'teki topraklardan geri çekilmesini talep etmesi üzerine Osmanlı Devleti bu durumu kabul etmemiştir. Gelişmelerin bu yönde ilerlemesiyle 1876 yılında Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaşın sonucu Osmanlı'nın Sırbistan'ı üst üste yenilgiye uğratmasıyla son bulmuştur. Yenilgiler üzerine araya bir devlet koyularak anlaşma yoluna gidilmiş yine de Sırbistan Osmanlı Devleti'nin mütareke şartlarını kabul etmemiştir. Sırbistan, Osmanlı Devleti'ne karşı yeniden savaşa girmiştir. Fakat tekrar yenilgiyle sonuçlanınca Rusya bu duruma oldukça sert tepkiler vermiştir¹⁷.

İngiltere'nin müdahalesiyle Osmanlı Devleti ile Balkan toprakları sorununun incelenmesi için bir konferans teklifi sunulmuştur. İstanbul'da olacak bu konferansa Heyet-i Vükela (Bakanlar Kurulu) katılmaya karar vermiştir (18 Kasım 1876). Rusya tarafı yeniden sorun çıkararak, Osmanlı Devleti'nin konferansa katılımını kabul etmemiştir. Osmanlı Devleti tarafından İstanbul Konferansı ile 23 Aralık 1876 anayasası yürürlüğe girerek meşruti yönetimin başladığı açıklanmıştır¹⁸.

Yaşanan bu olayların ardından Osmanlı Devleti'ne sunulan Londra Protokolü'nün bağımsızlığa ters düşen maddeleri nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine 93 Harbi adıyla da bildiğimiz Osmanlı ve Rusya devletleri arasındaki savaş başlamıştır¹⁹. 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşıyla Osmanlı Devleti'nin kayıpları ağır olmuştur. Bosna - Hersek gibi toprak kayıpları yaşanırken çok ağır mali sıkıntılarda yaşanmıştır. Savaş sırasında Türkler Anadolu, İstanbul ve çeşitli bölgelere göç etmek mecburiyetinde kalmıştır²⁰.

¹⁶ Armaoğlu 2016, s. 486, 490, 491.

¹⁷ Armaoğlu 2016, s. 495,496,498,499.

¹⁸ Armaoğlu 2016, s. 502,503.

¹⁹ Armaoğlu 2016, s. 507.

²⁰ Eltut 2009, s.128.

Öyle ki, 1878 yılında İdare-i Umumiye-i Muhacirin kurulmuştur. İdare-i Umumiye Muhacirin ile Müslüman muhacirlerin Anadolu'ya göçleri kontrol altına alınmaya çalışılmıştır²¹. 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşı Osmanlı Devleti açısından hem ağır kayıpları olan hem de ülkede yaşanan ölüm, göç olaylarının yoğunluğu sebebiyle çok sayıda çocuğun yetim, öksüz kalmasına yol açmıştır. 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşıyla ülkede mevcut olan kurumların yetersizliği ortaya çıkmış ve kimsesiz çocukların himaye edilmesi acil bir noktaya gelmiştir.

2. Darüşşafaka

Yetimlere yönelik kurulan bir diğer kurum ise Darüşşafaka'dır. Darüşşafaka, Sultan Abdülaziz döneminde yetim ve Müslüman çocuklara yatılı eğitim vermek amacıyla kurulmuştur. 1873 yılında faaliyetine başlayan kurumda, bir yaş sınırlaması bulunuyor ve 10 yaşından aşağı 12 yaşından da yukarı olmayan çocuklar Darüşşafaka'ya alınıyordu. Darüşşafaka kurulmadan evvela Cemiyet-i Tedrisiye İslamiye'nin kurulması amaçlanmış fakat bu gerçekleştirilememiştir. Darüşşafaka kurulduktan sonra Müslüman yetimler için 50 kişilik bir kontenjan ayrılmasına rağmen bu kontenjan ilerleyen yıllarda yeterli gelmemiştir²².

1877-1878 Osmanlı - Rus savaşının yaşanması Darüşşafaka için de olumsuz olmuştur. Okuldaki dersler aksamış ve öğretmen açığı yaşanmıştır²³. Kimsesiz çocuklara eğitim olanağı sağlayan Darüşşafaka günümüzde varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

3. Darülaceze

1877-1878 Osmanlı - Rus savaşı sonrasında İstanbul'da dilencilik olaylarının artması Darülaceze'nin kurulmasına yol açmıştır. Böylelikle 2 Şubat 1896 yılında Darülaceze'nin açılışı gerçekleşmiştir. Darülaceze kimsesiz kalan gençler, engelli, yaşlı ve kimsesiz çocuklar yararına faaliyet göstermekteydi. Bunun yanı sıra Darülaceze içinde bulundurduğu bazı atölyeleriyle bir tür iş evi şeklinde ifade edilmektedir²⁴. Darülaceze'nin kimsesiz çocuklar yararına faaliyetleri önemlidir. Darülaceze bünyesinde barındırdığı çocuk yuvasında kimsesiz çocukların bakımını üstlenmiştir. Darülaceze de çocuk bakımı, Irzahane ve Yetimhane

---

²¹ Georgeon 2016, s. 440.

²² Keçeci Kurt 2012, s. 164.

²³ Koç 2003, s. 139.

²⁴ Karataş 2015, s. 24.

bölümleriyle farklı yaş gruplarındaki çocuklara barınma imkânı sağlanmıştır²⁵. Darülaceze aynı zamanda himaye altına aldığı kimsesiz çocukların evlat edinilmesine imkân tanımıştır²⁶. Böylece evlatlık olarak verilen kimsesiz çocuklardan boş kalan yerlere başka yetim, öksüzlerin yerleştirilmesi hedeflenmektedir.

4. Darülhayr-İ Ali

Osmanlı Devleti'nin son döneminde sosyal yardım ihtiyacını gideren vakıflara eskisi kadar önem verilmiyordu. Vakıfların yerini dönemin padişahı II. Abdülhamid tarafından kurulan modern kurumlar almaktaydı²⁷. Geçmişte Islahhanelerde olduğu gibi yetimler ve öksüzler korunurken bir taraftan da eğitim alabiliyordu. Darülhayr-i Ali, 1876 – 1909 II. Abdülhamid döneminde karşımıza çıkan bir yetimhane örneğidir. Darülhayr-i Ali yetimhanesi yetimler için hem barınma hem de eğitim yeri özelliğindedir. Darülhayr-i Ali devlet eliyle yapılan çalışmaların ilkinin oluşturur. Dönemin şartlarına göre daha büyük bir yetimhanenin inşa edilmesi mümkün olmayınca sadece Müslüman erkek yetimleri himaye eden 300 kapasiteli bir bina inşa edilmiştir²⁸. Vezneciler Zeynep Hanım konağı Darülhayr-i Ali'nin izlerini taşıyan binadır. 31 Ağustos 1903 tarihinde Darülhayr-i Ali hem himaye hem de eğitim çalışmalarını başlatır. 5 ila 7 yaşındaki çocukları himaye altına alan Darülhayr-i Ali dönemin şartlarına göre mevcut olması gereken yetimhanedir²⁹. Hatta bu dönemde daha fazla çocuğu himaye edebilecek Darüleytam fikri de vardır. Daha büyük yetimhane düşüncesi hayata geçmemiş bunun sebebi ise mali sıkıntılar nedeniyle büyük Darüleytamın kurulamadığı olmuştu³⁰.

Yetimler için yapılan çalışmalar Meşrutiyetin ilanı ile değişikliklere uğramıştır. Mesela II. Abdülhamid'in 1909 yılında tahttan indirilmesiyle Darülhayr-i Ali'de kapatılmıştır. Yetimlere yönelik yardım faaliyetleri kadın dernekleri aracılığıyla ve birtakım vakıfların yardımlara devam etmesiyle sağlanmıştır. Özellikle yetimlerin sayısındaki artış ile varlıklarına ihtiyaç artan yetimhanelerin kapatılması çocuklar için olumsuz bir netice doğurmuştur.

²⁵ Özbek 2016, s. 207, 212.

²⁶ Kapıcı 2016, s.38.

²⁷ Özbek 2016, s. 26.

²⁸ Özbek 1999, s. 17.

²⁹ Özbek 1999, s. 238, 247.

³⁰ Özbek 2016, s. 13,16.

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyıl modernleşme yönünden farklılıklar getirmiştir. Bu farklılıklardan biri de çocuk hakkında yayımlanan yazıların ortaya çıkmasıdır. 24 Temmuz 1908 yılında 1876 Anayasasının tekrar yürürlüğe girmesiyle II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır³¹. Meşrutiyet dönemiyle yayın hayatında gelişmeler yaşanmış ve yayımlanan yazılarda çocuk hakkında yeniliklere gidilerek bazı sorulara cevaplar aranmıştır. Dönem itibariyle hemen hemen ilk defa çocuğun kime denildiği, çocukların eğitiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği tartışılmış ve geleceğin teminatı olan çocuklara önem verilmesi memlekete faydalı bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir³². Böylece Meşrutiyet döneminin çocuğa ve çocukla ilgili problemlere yeni kapılar açtığı gözlemlenmektedir.

Yardımlaşma olanakları dernekler aracılığıyla Meşrutiyet döneminde sağlanmaya başlamıştır. Özellikle İstanbul gibi büyük merkezlerde varlık sürdüren dernekler kadınlar tarafından idare edilmektedir³³. Yayın organlarının artması halk ile dernekler arasında iletişim olanağı doğurmuştur. Bu durum kısa sürede yardımların duyurulmasını kolaylaştırmıştır. II. Meşrutiyetle birlikte Darülhayr-i Ali kapatılmıştır. Darülhayr-i Ali'nin kapatılması dönemin artan yetim sayısı itibariyle sıkıntılı bir durumdur. Ancak ilerleyen zamanlarda varlıklarına ihtiyaç duyulan yetimhaneler kurulmaya başlayacaktır.

Tablo 1: Kimsesiz Çocuklara Ayrılan Yerlerdeki Mevcutlar

Türk-Müslüman Yetimler	Ayrılan Yer	Himaye ve Eğitim
1891 – 1892 Darüşşafaka	50	Himaye ve Eğitim – 8 yıl
1903 Darülhayr-i Âli	300	Himaye ve Eğitim – 7 yıl
1914 Darülaceze	400	Himaye – Süresiz

Yukarıdaki tabloda kimsesiz çocukları himaye eden aynı zamanda eğitim olanağı sağlayan müesseselerin kimsesiz çocuklar için ayrılan yerlerin mevcutları verilmiştir. Ancak belirtilen bu sayılar yıllar içerisinde farklılıklar göstermiştir. Mesela savaş dönemlerinde eğitim imkânı sağlayan Darüşşafaka'da eğitim öğretim yılı 8 yıldan 10 yıla kadar çıkmıştır³⁴. Bütün zor şartlara rağmen Darüşşafaka ve Darülaceze günümüze kadar varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Darülhayr-i Ali dönem itibariyle II. Abdülhamid tarafından kurulmuş

³¹ Armaoğlu 2016, s. 588.

³² Karakışlar 1988, s. 24.

³³ Toprak 1985, s. 1.

³⁴ <https://www.darussafaka.org/hakkimizda/cemiyet/tarihce> (Erişim Tarihi: 03.02.2020).

ancak II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle Darülhayr-i Ali'nin faaliyeti son bulmuştur. Osmanlı Devleti'nde ilerleyen yıllarda yeni yetimhaneler açılmış olsa da 1877-1878 yıllarında kalıcı bir çözüm sağlanamaması yetim, öksüz sayısının büyük oranda artış göstermesine neden olmuştur. 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı'ndan itibaren art arda yaşanan savaşlar neticesinde ülkedeki yetim sayısının 100 bine ulaştığını ortaya çıkarmaktadır. Ancak ülkede yeteri kadar yetimleri himaye edebilecek yetimhaneler bulunmamaktadır. Ülkede himaye imkânını sağlayabilecek yetimhanelerdeki yerler ise 10 ile 12 bin arasında anne ve babasını kaybeden çocuğa ancak bakabilecek kapasitedeydi³⁵. Bütün gelişen şartlar sonucunda kimsesiz çocukların himaye, bakım ve eğitim meselesinin ilerleyen yıllarda artarak devam ettiği görülecektir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemi içte ve dışta sıkıntıların yaşandığı bir dönemi kapsıyordu. Devletlerin maddi imkân ve olanak sağlanmasının zor olduğu savaş dönemleri, sosyal yardım meselelerinin aksamasına veya yeterli gelmemesine neden oluyordu. Osmanlı Devleti, 19. yüzyılı üst üste gelen savaşlar ve mağlubiyetler ile sarsılırken savaşın getirdiği olumsuzluk içinde ülkede kimsesiz kalan, yetim ve öksüzlerin sayıları artmaktaydı. Savaşlarda babasını kaybeden şehit çocukları gitgide çoğalmıştı. Osmanlı Devleti, kuruluşundan son dönemine kadar her türlü yardım faaliyetini uyguluyordu. Her şeyden önce devlet içindeki birlik ve beraberlik duygusu diri tutulmakta ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında sosyal yardım genellikle gönüllülük yoluyla gerçekleştirilmekteydi. Zaman içinde gelişen olaylar ve ağır sonuçları Osmanlı Devleti'ni 1877-1878 dönemine götürdü. 1877-1878 Osmanlı – Rus savaşının yaşanmasıyla Osmanlı topraklarında daha öncesinde yaşanan göç olaylarından daha büyük bir göç ile karşı karşıya kalındı. Kaybedilen topraklardaki Türkler başta İstanbul olmak üzere Anadolu'ya doğru göç etti. Bu esnada anne babasını kaybeden veya ailesinden ayrı düşen çok sayıda çocukta kimsesiz kaldı. Yine savaşların olumsuz etkisiyle babasını muharebelerde kaybeden yetimlerin sayısı her geçen gün çoğaldı. Darülaceze, doğrudan doğruya yetimlerin himayesi için açılmamış olsa da bünyesinde bulunan çocuk yuvası bölümleriyle belirli sayıda kimsesiz çocuğu koruması altına almayı başardı. Bir nevi şartlar ne gerektiriyorsa o uygulandı. Darüşşafaka kuruluş amacı

³⁵ Okay 1999, s. 68.

doğrultusunda maddi imkânsızlıklar içinde olan yetimlerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı sürdürdü.

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde yetimlerin korunması için yapılan çalışmaların, dönemin şartlarına bakılarak kimsesiz kalan çocukların sayısındaki artışın yoğun yaşandığı bir zaman diliminde başlatıldığı görülmekteydi. Halkın gönüllü yardım faaliyetlerinin yanında artık devlet eliyle yetimhaneler açıldı. Türk - Müslüman yetimler için ilk yetimhane olarak saydığımız Darülhayr-i Ali'nin kuruluşu gerçekleşti. Osmanlı Devleti'nde Darülhayr-i Ali'nin açılmasına kadar yetimhane ihtiyacını sadece gönüllü yardım faaliyetleri ve İslahhaneler karşılamaktaydı. Darülhayr-i Ali kimsesiz çocuklara varlığıyla ferahlık getirecekti. İslahhaneler yetimler için birer barınma ve mesleki eğitim olanağı olan kurumlardı. Aynı şekilde Darülhayr-i Ali'de Türk - Müslüman yetimlerin barınmasına ve mesleki eğitim almasına imkân sağlıyordu. Uzun ömürlü bir çözüm değildi Darülhayr-i Ali dönemin şartları itibarıyla kısa sürede kapatıldı. Darülhayr-i Ali, ilerleyen dönemlerde yetimlere olan etkileriyle tekrar karşılaşacak bir sorun olarak kapatıldı. Sonuç itibarıyla, Osmanlı Devleti'nde büyük çaplı bir yetimhanenin gerekliliğinin biliniyor olması ancak yine de bu doğrultuda adım atılmaması dönemin maddi imkânlarının yetersizliği doğrultusunda açıklanmaktadır. Geçen zaman içinde şartların daha fazla zorlaşması Osmanlı Devleti'nin ülke içinde yaşanan zorlu dönemleri yetim ve öksüzlerin hayatını kolaylaştırmak adına birçok himaye, sağlık ve eğitim çalışmaları gerçekleştirecektir.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahir (2016). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Barkey Karen (2011). *Farklılıklar İmparatorluğu Osmanlılar Bir Karşılaştırmalı Tarih Perspektifi*. İstanbul: Versus Kitap.
- Çanlı Mehmet (2003). “Eytam İdaresi Sandıkları ve Osmanlı Devletinde Yetimlerin Ekonomik Haklarının Korunması”, Emine Gürsoy-Naskali ve Aylin Koç (ed.), *Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 59-86.
- Çetinsaya, Gökhan ve Ş. Tufan Buzpınar (2005). “Midhat Paşa (1822 – 1884)”, TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 7-11.
- Eltut, Nükhet (2009). “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları”, 38. *ICANAZ (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)* Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarihi Yüksek Kurumu Yayınları, 119-129.
- Georgeon, François (2016). *Sultan Abdülhamid*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karataş, Zeki (2015). “Osmanlı Devleti’nde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları”, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 1, 16-31.
- Karakışlar, Yavuz Selim (1988). “II. Meşrutiyet’te Bir Çocuk Dergisi Çocuk Dünyası”, *Tarih ve Toplum*, Cilt: 9 Sayı: 52, 24-28.
- Kapıcı, Hikmet Zeki (2016). *Osmanlı’dan Cumhuriyete Yetim*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Keçeci Kurt, Songül (2012) “Bir Eğitim Öncüsü Darüşşafaka”, *AİBÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12 Sayı: 2, 159-174.
- Kıranlar, Safiye (2013). *Savaş Yıllarında Türkiye de Sosyal Yardım Faaliyetleri 1914-1922*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Koç, Aylin (2003). “Öksüz ve Yetim Çocuklar İçin Kurulmuş Bir Eğitim Kurumu: Darüşşafaka”, Emine Gürsoy-Naskali ve Aylin Koç (ed.), *Savaş Çocukları: Öksüzler ve Yetimler*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 183-194.
- Semiz, Yaşar ve Recai Kuş (2004). “Osmanlıda Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15, 275-295.
- Okay, Cüneyd (1999). *Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Ortaylı, İlber (2018). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Özbek, Nadir (2016). *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, Nadir (1999). “II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Âli”, *Tarih ve Toplum* 182, 11-20.
- Öztürk, Nazif (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Toprak, Zafer (1985). “1909 Cemiyetler Kanunu ve Türkiye’de Sivil Toplumun Doğuşu, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e”, *Türkiye Ansiklopedisi* 1, 1-19.

Elektronik Kaynak:

<https://www.darussafaka.org/hakkimizda/cemiyet/tarihce> (Erişim Tarihi: 03.02.2020).